

IWONA HOFMAN

MULTIGENETYCZNOŚĆ DZIENNIKARSTWA W NAUCE I DYDAKTYCE

Multigenetyczność dziennikarstwa rozumiem – w pierwszym zbliżeniu – jako wielość płaszczyzn krystalizacji dziennikarstwa w aspekcie działalności zawodowej dziennikarza oraz w aspekcie nauki o dziennikarstwie, od 2011 r. obecnej jako dyscyplina w obszarze nauk społecznych pod nazwą nauki o mediach. Ujęcie to jest konieczne, gdyż w języku polskim nie odróżnia się dziennikarstwa jako nauki i jako praktyki. Multigenetyczność oznacza, że przedmiotem badań jest geneza i struktura nauki o mediach w kontekście dyscyplin tworzących w humanistyce trzon refleksji poznawczej procesów komunikowania społecznego. Niejako naturalnym odbiciem problemu multigenetyczności są interdyscyplinarność i transdyscyplinarność w nauce (zwanej wówczas niekiedy postnauką).

Wyodrębnienie dyscypliny nauki o mediach stało się możliwe po stwierdzeniu autonomii przedmiotu badań, zaawansowania środków i rezultatów uprawiania nauki, stopnia metanaukowego samookreślenia się, stanu organizacyjno-informacyjnego¹, w tym: jako czynnik zewnętrzny kształcenie w zakresie dyscypliny. Wydaje się, że proces krystalizacji dyscypliny nauki o mediach stanowi wyprzedzenie lub może nawet polifonię z konstytuowaniem się społeczeństwa medialnego².

Prof. zw. dr hab. IWONA HOFMAN – kierownik Zakładu Dziennikarstwa, Wydział Politologii UMCS w Lublinie, plac Litewski 3, 20-080 Lublin; e-mail: ihofman@wp.pl

¹ S. KAMIŃSKI, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Pisma wybrane, t. 4, Lublin: TN KUL 1992, s. 253. Warto nadmienić, że terminy używane w opisie nauki w Polsce, takie jak: dziedzina, dyscyplina, specjalizacja, kierunek studiów, zbiór nauk, grupa nauk, są nieprecyzyjne formalnie i treściowo, zob. A. BRONK, S. MAJDAŃSKI, *Kłopoty z porządkowaniem nauk: perspektywa naukoznawcza*, „Nauka” 1 (2009), s. 61.

² Termin ten wprowadził Winfried Schulz, a w literaturze polskojęzycznej obszernie wyjaśnił S. Michalczyk w książce *Spoleczeństwo medialne*, Katowice: Śląsk 2008. Inny niemiecki teoretyk, cytowany przez Michalczyka, Michael Haller wskazywał na ilościowo-jakościowe czynniki rozwoju społeczeństwa medialnego, m.in. zakres codziennej konsumpcji mediów, tworzenie mediów w życiu codziennym, poszerzanie oferty medialnej, segmentację rynku, wzrost nakładów na reklamę, przenikanie się sfery prywatnej lub zawodowej.

Sięgając do ustaleń naukoznawców, przywołać można dwa stanowiska opisujące skomplikowane klasyfikacje i typologie kryteriów wyodrębniania nauki:

1. „Pogłębiający się i rozrastający wszere podział pracy w społeczności uczonych sprawia, że stale powstają nowe dziedziny badań naukowych i nowe specjalności [...]. Procesom dyferencjacji nauk towarzyszą i przeciwstawiają się w pewnej mierze procesy integracyjne”³.

2. „Zróżnicowanie i specyfikacja we współczesnej nauce polegają nie tylko na zawężeniu obszaru badań, lecz także na zmianie sposobu pracy uczonych. Podejmują oni różne badania, np. teoretyczne i eksperymentalne, przedmiotowe i metapredmiotowe [...] równoległe z różnicowaniem się nauk dokonuje się ich integracja i unifikacja. Do rozwoju nauk i przyrostu wiedzy naukowej dochodzi wskutek wzrostu powiązań między dyscyplinami, które kiedyś oddzielono”⁴.

W świetle tych zdań dostrzec należy podział na dyscypliny kompleksowe i pograniczne (stykowe) jako jeden z wielu, a tu – przydatny dla ustalenia pierwocin dziennikarstwa jako nauki.

Zgodnie z definicją Juliana Maślanki, dziennikarstwo to umiejętność wykonania zawodu, ogół dziennikarzy, nauka o dziennikarstwie⁵, a zatem wiedza o świecie, znajomość faktów, hierarchizacja informacji i wartości, kompetencje komunikacyjne charakteryzujące jako zbiór profesjonalną atrybucję zawodu. W różnych klasyfikacjach podaje się następujące typy dziennikarstwa: informacyjne, opiniotwórcze, interpretacyjne, śledcze, tradycyjne, sieciowe, literackie, marketingowe itd. Typologia ta pozostaje w ścisłym związku z multigenetycznością dziennikarstwa, gdyż naprowadza na asocjacje z przykładowo: ekonomią, socjologią, teorią literatury.

W Polsce badania nad podstawami dziennikarstwa w ich multigenetyczności prowadzone są od lat pięćdziesiątych XX wieku, by przypomnieć fakty przełomowe: utworzenie Zakładu Historii Czasopiśmiennictwa PAN (1953-1958) i Wydziału Dziennikarstwa na Uniwersytecie Warszawskim (1953-1960), działalność Zakładu Badań Prasoznawczych RSW „Prasa” (1955-1959) i Ośrodka Badań Prasoznawczych RSW „Prasa” w Krakowie (1956). Dekadę później można już mówić o dwóch szkołach badawczych: warszawskiej, reprezentowanej przez Mieczysława Kafla (autora do dziś cytowanych książek *Prasoznawstwo* i *Metody i techniki badawcze w prasoznawstwie*), oraz krakowskiej, skupionej wokół Ireny

³ J. SUCH, *Klasyfikacja nauk*, [w:] Z. CACKOWSKI, J. KMITA, K. SZANIAWSKI, P.J. SMOCZYŃSKI (red.), *Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1987, s. 304.

⁴ S. KAMIŃSKI, *Nauka i metoda*.

⁵ Por. J. MAŚLANKA (red.), *Encyklopedia wiedzy o prasie*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1976.

Tetelowskiej (rzeczniczki podejścia pragmatycznego). W badaniach inaczej konceptualizowano prasoznawstwo. Kafel akcentował funkcjonalność i oddziaływanie środków komunikowania masowego, zaś Tetelowska, odmawiając prasoznawstwu statusu dyscypliny, dostrzegała przydatność badań interdyscyplinarnych dla praktyki prasowydawniczej. Jak pisze Walery Pisarek, dla Tetelowskiej „przedmiotem badawczym prasoznawstwa miały być wszystkie fazy i aspekty funkcjonowania prasy łącznie z jej uwarunkowaniami politycznymi, społecznymi, kulturalnymi, prawniczymi i ekonomicznymi”⁶. W badaniach prasoznawczych Tetelowska wydobywała „elementy wszystkich nauk społecznych, zainteresowanych przynajmniej jednym aspektem funkcjonowania prasy (a więc prawo, ekonomia, teoria literatury, psychologia, socjologia, itd.)”⁷. Koncepcja Tetelowskiej wznosiła wielodyscyplinarną strukturę nauki o środkach masowego przekazu informacji; uwzględniała historię, psychologię, socjologię, ekonomię, językoznawstwo, prawo środków masowych oraz teorię literatury gatunków dziennikarskich.

W latach siedemdziesiątych XX wieku utrwaliło się pojęcie prasoznawstwa jako „interdyscyplinarnej nauki o periodycznym komunikowaniu masowym”. Procesy i zjawiska komunikowania w różnych, specyficznych aspektach znajdowały miejsce w polach badawczych socjologii, psychologii, logiki, retoryki, nauki o literaturze i językoznawstwie, teorii informacji i estetyki, prawa, ekonomii, semantyki, prakseologii, statystyki, historii, antropologii, politologii (wymieniam za Pisarkiem). Jednakże brakowało porozumienia odnośnie do możliwości zbudowania modelu badań łączącego cząstkowe rozpoznania w wymienionych dyscyplinach i obszarach. Zachowując odrębność celów i metod badawczych, reprezentanci tych dyscyplin i obszarów diagnozowali procesy komunikowania społecznego w izolacji od wzajemnych wpływów. W 1976 r. Tomasz Goban-Klas zaproponował „interdyscyplinarną” strukturę nauki o komunikowaniu, scaloną problemowo jako część cybernetyki. W modelu tym uwzględnił: antropologię, socjologię, psychologię, semiotykę, historię, politologię, ekonomię, prawo, estetykę, teorię literatury, a samą naukę o komunikowaniu rozwarstwił na komunikowanie masowe, bezpośrednie i instytucjonalne⁸.

Przedstawiając ewolucję podejść do przedmiotu badań prasoznawczych, Pisarek przytacza ciekawy komentarz Gobana-Klasa, napisany z jakże współczesnej perspektywy usytuowania nauk o mediach w obszarze nauk społecznych (zamiast

⁶ W. PISAREK, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne 2008, s. 229.

⁷ Tamże.

⁸ Por. T. GOBAN-KLAS, *Od wielo- do interdyscyplinarności*, „Studia Filozoficzne” 2/1976, s. 77-90.

postulowanego przez środowiska medioznawców obszaru nauk humanistycznych): „tak wyznaczony przedmiot badań [tj. interdyscyplinarna struktura w ramach ogólnej nauki o łączności i sterowaniu – cybernetyki – przyp. I. H.] [...] swą ogólną podstawę teoretyczną znajduje w teorii rozwoju społecznego [...] z uwagi na generalnie problemową, a nie czysto poznawczą orientację podejmowanych studiów, mamy tu do czynienia z różnie przejawiającą się tendencją do integracji wyników, a w rezultacie z powstaniem nowej dyscypliny nauk społecznych”⁹.

Odnosząc się do kierunków rozwoju i tendencji poznawczych prasoznawstwa w Polsce do roku 1990, Pisarek ocenił następująco: „Rozwój i osiągnięcia polskiego prasoznawstwa zgodnie z koncepcją Ireny Tetelowskiej (jeśli by pominąć ściśle medioznawczy składnik prasoznawstwa, tzw. funkcjonalny opis samych kanałów i ich zawartości) można by sprowadzić do osiągnięć socjologii, psychologii i ewentualnie innych dyscyplin, które właściwymi sobie metodami i technikami badawczymi przyczyniły się do poznania procesów komunikowania masowego za pośrednictwem prasy. Natomiast zgodnie z dominującym w Polsce od lat 70. *komunikologicznym* punktem widzenia, zdeterminowanym przez którykolwiek z modeli procesu komunikacji, wszystkie wyniki badań dotyczących problematyki prasoznawczej składają się na dorobek nauki i periodycznym komunikowaniu masowym”¹⁰.

Okres po roku 1989 oznaczał relatywnie dynamicznie przeobrażenia w podejściu do dziennikarstwa, czego najbardziej wyrazistym dowodem jest wprowadzenie w 1992 r. kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna na pierwszym (licencjat) i drugim (magisterium) stopniu kształcenia akademickiego¹¹. W większości uniwersytetów w Polsce realizowano jednak głównie specjalność dziennikarską lub medialną, redaktorską na kierunkach: politologia, filologia, kulturoznawstwo. Czynnikiem determinującym rozwój kierunku, ale nadal nie dyscypliny, były m.in.: prestiż zawodu, wyobrażenia o pracy dziennikarskiej kształtowane przez obserwację życia zawodowego i towarzyskiego gwiazdorów, nowe płaszczyzny i kanały komunikacji, popyt na specjalistów w zawodach nazwanych okołomedialnymi (reklama, marketing, PR), uwolniony rynek mediów generujący zapotrzebowanie na dziennikarzy wyspecjalizowanych, ale i omnibusów w przy-

⁹ T. GOBAN-KLAS, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999, s. 105, cyt. za: W. PISAREK, *Wstęp*, s. 233.

¹⁰ W. PISAREK, *Wstęp*, s. 238.

¹¹ Dla porównania: początki kształcenia dziennikarskiego w USA wyznacza uruchomienie 4-letnich studiów na kierunku w uniwersytecie w Illinois w 1904 r.; w Europie tradycja kształcenia sięga okresu po I wojnie światowej, por. W. PISAREK (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Kraków: Wydawnictwo Universitas 2006, s. 108.

padku mediów lokalnych i hiperlokalnych dostrzeżony potencjał komunikowania politycznego. W efekcie, co potwierdzają m.in. badania przeprowadzone w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, w ramach projektu „Kształcenie dziennikarzy w Polsce. Nowe potrzeby – nowe standardy”, nadal trwa niesłabnąca moda na studia dziennikarskie w Polsce¹². Na marginesie należy zauważyć, że badacze-uczestnicy projektu dostrzegli zastanawiającą prawidłowość, polegającą na przewadze w programie kształcenia ścieżki „komunikacja społeczna”; w jej pojemnej formule mieszczą się specjalności *Public Relations*, komunikacja marketingowa, reklama, marketing polityczny, komunikacja wizualna i inne¹³, co moim zdaniem stanowi pośredni dowód multigenetyczności dziennikarstwa, dzisiaj już – nauki o mediach. Uwaga ta zyskuje na znaczeniu także dlatego, że dyscyplinę nauki o poznaniu i komunikacji przypisano obszarowi nauk społecznych, a studia o tym profilu odbywają się najczęściej na wydziałach socjologii i filozofii.

Standardy kształcenia wyznaczone w systemie bolońskim dla kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna obowiązywały do 2012 r. Znowelizowana ustawa o szkolnictwie wyższym uwalnia dydaktyków (nauczycieli akademickich) od gorsetu przedmiotów obligatoryjnych (podstawowych, zawodowych, specjalistycznych). Widoczną tendencją staje się modyfikowanie programów pod kątem kompetencji i wiedzy dominujących w ośrodkach badaczy, reprezentujących różne dziedziny i dyscypliny nauki. Przykładowo: UW – historia mediów, UAM – prawo mediów, UW r – komunikowanie polityczne, UMCS – studia nad dziennikarstwem, KUL – etyka mediów, itd. Programy te podlegają dynamicznym zmianom.

Standardy kształcenia zawierały m.in. następujące przedmioty: komunikacja językowa, gatunki dziennikarskie, filozofia, socjologia, psychologia, historia najnowsza Polski i świata, współczesna myśl polityczna, retoryka i erystyka, systemy medialne w Polsce i na świecie, teoria komunikowania społecznego, prawo mediów, warsztaty dziennikarskie.

¹² Por. S. GAWROŃSKI, R. POLAK, *Dziennikarstwo i komunikacja społeczna – nowe wyzwania. Kierunki zmian w kształceniu w zakresie dziennikarstwa i komunikacji społecznej*, Kraków–Rzeszów–Zamość: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie 2010; S. GAWROŃSKI, *Kształcenie dziennikarzy w Polsce. Opinie i oczekiwania studentów*, Rzeszów: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie, Wydawnictwo WSE w Krakowie, WSliZ w Rzeszowie i WSZiA w Zamościu 2009; TENŻE, *Kształcenie dziennikarzy w Polsce. Opinie i oczekiwania środowiska naukowo-dydaktycznego*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania 2009.

¹³ Por. S. GAWROŃSKI, *Wstęp* [do:] S. GAWROŃSKI (red.), *Studia dziennikarskie. Uwarunkowania teraźniejszości, wyzwania przyszłości*, Kraków–Rzeszów–Zamość: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie 2011, s. 9.

Ich wybór świadczy o multigenetyczności dziennikarstwa jako dyscypliny naukowej osadzonej w tradycji fenomenologicznej (literaturoznawstwo i psychologia) oraz komunikologicznej (prasoznawstwo i socjologia). Wyrażna jest dominanta historyczna zaznaczona w nazwie lub treściach kształcenia¹⁴. Zaznacza się polonistyczna tradycja badań (sięgająca genezy i dorobku Instytutu Badań Literackich); przedmioty związane z genologią dziennikarską i językoznawcze bazują na naukowych podstawach teorii literatury, poetyki, stylistyki, językoznawstwa ogólnego. Powszechnieje włączanie w krąg zainteresowań badawczych przedmiotów z zakresu komunikacji politycznej, reklamy i marketingu, *Public Relations*, co pozwoliło Pisarkowi stwierdzić: „w wieku XXI dyscypliną dominującą dla nauki o komunikowaniu medialnym stała się prawdopodobnie politologia, usuwając na drugi plan pozostałe dyscypliny: przejawia się to przede wszystkim w wyjaśnianiu zjawisk zachodzących w sferze mediów czynnikami politycznymi”¹⁵. Pisarek przedstawił także ciekawą hierarchizację i zależności pomiędzy dyscypliną nauki o mediach (synonimicznie traktując naukę o dziennikarstwie, prasoznawstwo, medioznawstwo) a innymi, zakorzenionymi w klasyfikacjach naukami: bibliografią, historią, teorią literatury (dzieje prasy, biografie redaktorów i dziennikarzy, gatunki wypowiedzi), psychologią, psychologią społeczną, socjologią¹⁶, dostrzegając ciągłość i typowość tych związków od XIX wieku.

Obserwacje te mają całkowite uzasadnienie i odzwierciedlenie w charakterystyce kształcenia dziennikarskiego w Lublinie. Dla porządku warto przypomnieć podstawowe fakty: geneza kształcenia dziennikarskiego na UMCS wiąże się z powstaniem w 1953 r. Katedry Filologii Polskiej z dwoma zakładami Historii Literatury Polskiej i Języka Polskiego (przekształconej w 1970 r. w Instytut Filologii Polskiej). KUL wyprowadza pierwociny analogicznego kształcenia z powo-

¹⁴ W syntetycznej ocenie genezy badań medioznawczych podkreślić należy prymarność badań historii prasy. I tak, w latach 1957-1999 funkcjonowała Pracownia Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX wieku w Wydziale I Polskiej Akademii Nauk, od 1962 r. wydawane było pismo tej Pracowni, zatytułowane „Rocznik Historii i Czasopiśmiennictwa Polskiego” (w latach 1977-1993 wydawany pod nazwą „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”), do którego nawiązuje „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, wydawany od 1998 r. przez Komisję Prasoznawczą Oddziału PAN w Krakowie. Instytut UW wydawał w latach 1971-1995 *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, od 1991 roku pod nazwą *Materiały pomocnicze dla najnowszej historii prasy*. W dorobku piśmienniczym wymienić należy prace Jerzego Łojka, Jerzego Myślińskiego, Wiesława Władyki, Sylwestra Dzikiego, w tym fundamentalne 4-tomowe dzieło *Historia prasy polskiej*.

¹⁵ W. PISAREK, *Wstęp*, s. 241. Zdaniem nestora polskich prasoznawców, współczesne medioznawstwo uprawiają studenci socjologii, psychologii, prawa, filologii, politologii, dziennikarstwa.

¹⁶ Tamże.

łania w 1993 r. Podyplomowego Studium Komunikowania Społecznego i Dziennikarstwa. Uwzględniając zmiany programowe i koncepcje kształcenia na kierunku Dziennikarstwo i Komunikacja społeczna (w kontekście multigenetyczności dyscypliny) przyjąć należy, że konstytutywne dla współczesności lubelskich uczelni są następujące fakty: uruchomienie na Wydziale Politologii od roku akademickiego 2003/2004 trzyletnich studiów licencjackich (Uchwała Senatu UMCS z 27 XI 2002 r.), uruchomienie na tymże Wydziale od roku akademickiego 2009/2010 studiów drugiego stopnia (Uchwała Senatu UMCS z 28 I 2009 r.), utworzenie w 2008 r. Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Studia o profilu dziennikarskim realizowane były także przez Międzyuczelniany Instytut Dziennikarstwa i Nauk Społecznych im. M. Wańkowicza w Lublinie, a są nadal w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie (od września 2010 r. prowadzone na Wydziale Nauk Społecznych).

Od ok. 2007 r. środowiska naukowe różnych jeszcze dyscyplin pozostających w związku z prasoznawstwem i komunikologią podejmowały intensywne działania zmierzające do zintegrowania oraz dystynkcji dyscypliny. W 2007 r. powstało Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej, działające początkowo w 23. sekcjach badawczych. Obecnie jest tych sekcji 16: Filozofii i Antropologii Komunikacji, Edukacji Medialnej, Ekonomiki Mediów i Zarządzania w Mediach, Historii Mediów, Komunikowania o Zdrowiu, Komunikowania Masowego, Komunikacji Międzykulturowej i Komunikowania Międzynarodowego, Komunikowania Politycznego, Komunikowania Wizualnego i Kultury Popularnej, Polityki Medialnej i Prawa Mediów, Public Relations, Reklamy, Studiów nad Dziennikarstwem, Aksjologii Komunikowania, Mediów i Komunikowania Lokalnego. Podczas II Kongresu PTKS, który pod hasłem „Autonomia dyscypliny” odbywał się w 2010 r. w Lublinie, członkowie Towarzystwa skierowali rezolucję do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie utworzenia dyscypliny nauki o mediach i komunikacji społecznej. Ostatecznie dyscyplina nauki o mediach pojawiła się w rozporządzeniu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych z 8 sierpnia 2011 roku (Dz. U. nr 65, poz. 595 z póź. zm.) w dziedzinie nauk społecznych i obszarze nauk społecznych.

Świadectwem głębokiego namysłu nad zakresem i metodologią dyscypliny była dyskusja w trakcie konferencji „Tożsamość nauki o mediach”, zorganizowanej przez Instytut Dziennikarstwa UW w połowie 2012 r. Punktem wyjścia do wymiany poglądów były opracowania T. Gobana-Klasa *Krystalizacja tożsamości dyscypliny* i W. Pisarka *Terminologia nauki o mediach*. W zakresie dyscypliny

Goban-Klas wyróżnił subdyscypliny, scharakteryzowane przez zbiór zagadnień. Do subdyscyplin zaliczył:

- historię mediów i medioznawstwa, historię mediów i zawodu dziennikarza, historię badań mediów (tu m.in. zagadnienia – prekursorzy: socjologodzy, psychologodzy, językoznawcy, politologodzy, matematycy);
- język mediów (retoryka i erystyka, praktyka językowa gatunków dziennikarskich);
- aksjologiczne aspekty funkcjonowania mediów (ustawodawstwo medialne, etyka dziennikarska);
- technologie mediów, nowe media, cyfryzacja;
- ekonomika i zarządzanie mediami, ukierunkowania organizacyjne mediów (rynek mediów, zarządzanie kadrami, logistyka);
- PR i marketing medialny, reklama i *Public Relations*, marketing polityczny (teoria organizacji i komunikacji wewnętrznej, komunikacja kryzysowa, doradztwo);
- media w teoriach systemowych, teorie systemów medialnych, teoria komunikacji społecznej (komunikacja polityczna, giełdowa, kulturalna).

W podziale tym widoczne są odbicia prowadzonych i nazwanych badań naukowych oraz struktura sekcyjna towarzystw światowych i PTKS. Zakres dyscypliny może wzbudzać kontrowersje choćby w sposobie przyporządkowania zagadnień subdyscyplinom (miejsce komunikacji politycznej w teorii mediów) lub pominięciem komunikacji wizualnej i kultury popularnej w szeregu subdyscyplin, a kreacji, promocji, wartości informacji w zbiorze zagadnień. Tym niemniej propozycja Gobana-Klasa jest najpełniejszym wektorowym ujęciem dyscypliny.

W metodologii przedstawionej przez Pisarka występują:

- metodologia badań w nauce o mediach (ujęcia empiryczne, paradygmatyzacja badań ilościowych i jakościowych),
- interdyscyplinarność metodologii (otwartość metodologiczna – sukcesywna adaptacja nowych metod w celu skuteczniejszego badania mediów i interakcji wokół nich),
- specyficzne problemy badań empirycznych nauki o mediach (efemeryczny czas trwania zjawisk, sieciowy charakter komunikacji, problem polisemii przekazów, technicyzacja, obiektywizacja, automatyzacja metod badawczych).

Do trzech poziomów dyscypliny (metodologii, subdyscyplin, zagadnień) znajdują odniesienia dyscypliny „stykowe” z obszaru nauk humanistycznych i społecznych (tzw. otoczenie). Są to: historia, socjologia, językoznawstwo, politologia, filmoznawstwo, psychologia, ekonomia, pedagogika, zarządzanie, etno-

grafia, prawo, kulturoznawstwo (nie zaznaczono literaturoznawstwa)¹⁷. Wskazanie dyscyplin „stykowych” obrazuje postęp w rozwoju prasoznawstwa, dokonujący się pod wpływem poszerzenia ujęć funkcjonalnych i pragmatyki mediów. Zwraca uwagę włączenie do zbioru filmoznawstwa, kulturoznawstwa, pedagogiki w kontekście prymarnych w polityce Unii Europejskiej po 2010 r. haseł edukacji medialnej, a także swoisty awans filmu jako medium (np. w teorii oddziaływania, komunikacji wizualnej, reklamy, biografistyki) i docenienie znaczenia badań kultury.

Kończąc omawianie problemu multigenetyczności dziennikarstwa, chciałabym jeszcze odnieść się do dwóch zagadnień, które – jak sądzę – nabrzmiewają na tle krytycznej refleksji o kondycji i jakości dziennikarstwa. Od pewnego czasu, rozpoznając ten problem, oręduję za dziennikarstwem poważnym i lokalnym, w którym widzę przyszłość mediów¹⁸. W kontekście multigenetyczności, świadomość, czym są oba te rodzaje dziennikarstwa, powoduje konieczność modelowania programów kształcenia w sposób uwzględniający prognozy kierunki zmian w mediach. Mediom tradycyjnym (papierowym) potrzebni będą dziennikarze-selekcjonerzy informacji, biegli „klikacze” o temperamencie gwałtownika, sprawni nawigatorzy i moderatorzy, wyczuleni na atrakcyjność tematu, rzadziej – ustalający agendę według wartości. Jak przewidywał Kapuściński, „media workerzy” staną się wielofunkcyjnymi, w zasadzie – samowystarczającymi, pracownikami korporacji sprzedających newsy. Wydaje się, że domeną Internetu i mediów lokalnych będzie informacja, zaś ogólnokrajowych mediów opiniotwórczych – komentarz¹⁹.

Większość absolwentów kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna lubelskich uczelni znajdzie (bo znajduje dotąd) miejsca stażu, praktyki zawodowej, a może nawet etat w mediach lokalnych. Pojawia się potrzeba ostatecznego

¹⁷ Materiały dyskusyjne w opracowaniu M. Gackowskiego i M. Łączyńskiego, udostępnione uczestnikom wspomnianej konferencji.

¹⁸ Por. opracowania I. HOFMAN: *W sprawie dziennikarstwa i mediów lokalnych*, [w:] S. GAWROŃSKI (red.), *Studia dziennikarskie*, s. 163-178; *Misyjność a prowincjonalizm mediów*, „Studia Medioznawcze” 4/2010, s. 159-164; *Współczesne standardy i wyzwania zawodowe w opiniach dziennikarzy*, [w:] B. KOSMANOWA (red.), *Media dawne i współczesne*, t. V, Poznań: Wydawnictwo UAM 2010, s. 35-54.

¹⁹ Por. A. KRZEMIŃSKI, *Czwarta władza idzie pod młotek*, „Polityka” 2007, nr 28, s. 68-69; V. MAKARENKO, *Gazety to żyła złota*, „Gazeta Wyborcza” 2007, nr 226, s. 36; TENŻE, *Gdy czytelnik już zna jutrzejsze newsy*, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 136, s. 28. W dyskursie naukowym jako głos w sprawie przyszłości zawodu dziennikarza cenne są publikacje: R. KAPUŚCIŃSKIEGO, *Autoportret reportera* (Kraków: Znak 2003), B. POULETA, *Śmierć gazet i przyszłość informacji* (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne 2011), M. CHYLIŃSKIEGO, S. RUSSA-MOHLA, *Dziennikarstwo* (Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o. 2008).

doprecyzowania terminologicznego mediów lokalnych, sublokalnych, regionalnych, regionalistycznych, mikroregionalnych, które uwzględni specyfikę pracy redakcji, płynność ról nadawcy i odbiorcy oraz uwarunkowania funkcjonowania tych mediów²⁰. Pojawia się również konieczność dostosowania programów studiów tak, aby uwzględniały kryteria lokalności, typy mediów lokalnych, adekwatność oferty mediów lokalnych do potrzeb odbiorcy, podstawy ekonomiki mediów lokalnych itd.

Mówiąc o modelowaniu dziennikarstwa lokalnego w warunkach wolnego rynku, można prawdopodobnie wykorzystać niektóre doświadczenia opisane w raporcie „Rekonstrukcja amerykańskiego dziennikarstwa”, np. finansowanie mediów lokalnych ze źródeł komercyjnych i nieopodatkowanych darowizn od obywateli, zwiększenie dotacji dla instytucji kulturalnych i oświatowych, powołanie Funduszu na rzecz Wiadomości Lokalnych (zasilanego m.in. z opłat koncesyjnych od stacji radiowych, telewizyjnych oraz opłat pobieranych od dostawców Internetu), wpisanie w misję edukacyjną uniwersytetów dostarczania informacji o tematyce lokalnej (uczelnie powinny prowadzić własne media, pełnić funkcję platformy dla organizacji non-profit zajmujących się dostarczaniem informacji, udostępnić stanowiska pracy dla dziennikarzy), zwiększenie dostępności i użyteczności informacji gromadzonych przez władze lokalne²¹. Próba spełnienia tych postulatów w Polsce mogłaby przywrócić mediom lokalnym względną niezależność finansową oraz stworzyć warunki do wypełniania funkcji edukacyjnej, kontrolnej, socjalizującej (integrującej).

Zastosowanie się do tych recept wymaga oczywiście korekt planów kształcenia, aż do profilowania praktycznego (zawodowego) studiów. Jest też szansą na uzdrowienie klimatu dyskusji na temat kryzysu dziennikarstwa, szerzej – w stosownej proporcji – uwiadu humanistyki uniwersyteckiej. Puenta należy do Jerzego Axera: „społeczeństwo wiedzy, o którym wszyscy mówimy, staje się społeczeństwem poinformowanym, ale nierozumiejącym”²². W tym paradoksie Axer widzi jedną z głównych przyczyn degradacji uniwersytetu, a niżej podpisana wypunktowanie kierunku zmian priorytetów edukacji medialnej.

²⁰ W tym zakresie istotne są ustalenia Mariana Gieruli, Marka Jachimowskiego, Ryszarda Kowalczyka, Stanisława Michalczyka, Janusza Adamowskiego, Sylwestra Dzikiego, Włodzimierza Chorążkiego, Edwarda Chudzińskiego, Ilony Biernackiej-Ligiezy, Lidii Pokrzyckiej, Adama Szymala.

²¹ Raport przygotowali Len Downie, były redaktor naczelny „Washington Post”, i Michael Schudson, profesor wydziału dziennikarstwa Columbia University, zob. V. MAKARENKO, *Jak uratować amerykańskie dziennikarstwo?*, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 247, s. 34.

²² J. AXER, *Autonomia uniwersytetu i innowacyjność*, „Nauka” 2/2010, s. 8.

BIBLIOGRAFIA

- AXER J., Autonomia uniwersytetu i innowacyjność, „Nauka” 2/2010.
- BRONK A., MAJDAŃSKI S., Kłopoty z porządkowaniem nauk: perspektywa naukoznawcza, „Nauka” 1/2009.
- CHYLIŃSKI M., RUSS-MOHL S., Dziennikarstwo, Warszawa: Polskajournal Sp. z o.o. 2008.
- GOBAN-KLAS T., Od wielo- do interdyscyplinarności, „Studia Filozoficzne” 2/1976.
- GOBAN-KLAS T., Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999.
- PISAREK W. (red.), Słownik terminologii medialnej, Kraków: Universitas 2006.
- GAWROŃSKI S., POLAK R., Dziennikarstwo i komunikacja społeczna – nowe wyzwania. Kierunki zmian w kształceniu w zakresie dziennikarstwa i komunikacji społecznej, Kraków–Rzeszów–Zamość: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie 2010.
- GAWROŃSKI S., Kształcenie dziennikarzy w Polsce. Opinie i oczekiwania studentów, Rzeszów: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie, Wydawnictwo WSE w Krakowie, WSliZ w Rzeszowie i WSZiA w Zamościu 2009.
- GAWROŃSKI S., Kształcenie dziennikarzy w Polsce. Opinie i oczekiwania środowiska naukowo-dydaktycznego, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania 2009.
- GAWROŃSKI S., Wstęp [do:] S. GAWROŃSKI (red.), Studia dziennikarskie. Uwarunkowania teraźniejszości, wyzwania przyszłości, Kraków–Rzeszów–Zamość: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie 2011.
- HOFMAN I., W sprawie dziennikarstwa i mediów lokalnych, [w:] S. GAWROŃSKI (red.), Studia dziennikarskie. Uwarunkowania teraźniejszości, wyzwania przyszłości, Kraków–Rzeszów–Zamość: Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie 2011.
- HOFMAN I., Misyjność a prowincjonalizm mediów, „Studia Medioznawcze” 4/2010.
- HOFMAN I., Współczesne standardy i wyzwania zawodowe w opiniach dziennikarzy, [w:] B. KOSMANOWA (red.) Media dawne i współczesne, t. V, Poznań: Wydawnictwo UAM 2010.
- KAMIŃSKI S., Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk, Pisma wybrane, t. 4, Lublin: TN KUL 1992.
- KAPUŚCIŃSKI R., Autoportret reportera, Kraków: Znak 2003.
- KRZEMIŃSKI A., Czwarta władza idzie pod młotek, „Polityka” 2007, nr 28.
- MAKARENKO V., Gazety to żyła złota, „Gazeta Wyborcza” 2007, nr 226.
- MAKARENKO V., Jak uratować amerykańskie dziennikarstwo?, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 247.
- MAKARENKO V., Gdy czytelnik już zna jutrzejsze newsy, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 136.
- MAŚLANKA J. (red.), Encyklopedia wiedzy o prasie, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1976.
- MICHALCZYK S., Społeczeństwo medialne, Katowice: Wydawnictwo Śląsk 2008.
- PISAREK W., Wstęp do nauki o komunikowaniu, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne 2008.
- POULET B., Śmierć gazet i przyszłość informacji, Wołonec: Wydawnictwo Czarne 2011.
- SUCH J., Klasyfikacja nauk, [w:] Z. CACKOWSKI, J. KMITA, K. SZANIAWSKI, P.J. SMOCZYŃSKI (red.), Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1987.

MULTIGENETYCZNOŚĆ DZIENNIKARSTWA W NAUCE I DYDAKTYCE

Streszczenie

Nauki o mediach funkcjonują jako autonomiczna dyscyplina naukowa od 2013 r. Ich autonomia oznacza nazwanie i opisanie przedmiotu badań oraz metodologii w stopniu umożliwiającym rozróżnienie tradycji badań fenomenologicznych (literaturoznawstwa i psychologii) oraz komunikolo-

gicznych (prasoznawstwo i socjologia). W tym kontekście wydaje się uprawnione zastosowanie terminu „multigenetyczność”. W artykule wskazano praktyczny zakres multigenetyczności na przykładzie kształcenia dziennikarskiego w uczelniach Lublina. Omówiono działanie Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej przez pryzmat aktywności sekcji badawczych, która decyduje o nowym paradygmacie dziennikarstwa. Przedstawiono także subdyscypliny i metodologię nauk o mediach. W świetle najnowszej refleksji teoriopoznawczej do subdyscyplin zalicza się m.in. historię mediów i medioznawstwa, język mediów, aksjologię, technologię, PR i marketing. Metody zaś cechuje interdyscyplinarność. W konkluzji stwierdzić można, że dyscypliny należące do tzw. otoczenia (np. historia, socjologia, politologia, ekonomia, prawo, kulturoznawstwo) obecne były u podstaw pierwszych studiów nad istotą dyscypliny nauki o mediach (w Polsce od połowy lat pięćdziesiątych XX wieku).

Słowa kluczowe: dyscyplina naukowa, prasoznawstwo, interdyscyplinarność, fenomenologia, subdyscypliny.

MUTLIGENOMIC JOURNALISM IN SCIENCE AND DIDACTICS

S u m m a r y

Media studies function as an autonomous scientific discipline since 2011. Their autonomy implies naming and describing the subject of research as well as methodology to the extent allowing to make distinction of phenomenological research (literary studies and psychology) and communication research (press studies and sociology). In this context it is reasoned to employ the term “multigenomic”. The article indicates a practical range of a multigenomic approach, exemplified by the journalism education in universities of Lublin. Activities of research sections of Polish Communication Association are analyzed as indicating a new paradigm of journalism. The paper also presents subdisciplines and methodology in media studies subdisciplines consist of: history of media and media studies, media language, axiology, technology, PR and marketing. Methods are characterized by interdisciplinary. Concluding, the author states that disciplines of the so-called environment of media studies (e.g. history, sociology, political science, economics, law, cultural studies) have been a foundation of early studies on the key issues of media studies as a discipline (in Poland since 50. of the 50th century).

Key words: discipline, press studies, interdisciplinarity, phenomenology, subdisciplines.